

Eduskunnan Sosiaali- ja Terveysvaliokunta

Asia: HE 58/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi toimeentulotuesta annetun lain 7 a §:n muuttamisesta

Omaishoitajaliitto kiittää mahdollisuudesta tulla kuuluksi sosiaali- ja terveysvaliokunnassa liittyen toimeentulotuesta annetun lain 7 a §:n muuttamisesta. Omaishoidon tuen mukaisia sopimusomaishoitajia on noin 50 000. Kun myös sopimuksettomat omaishoitajat otetaan huomioon, omaisten ja läheisten pääasiallisina auttajina toimii noin 350 000 henkilöä. Omaishoidettavien ja hoitajien joukko on moninainen, elämäntilanteet ja sosioekonomiset tilanteet voivat vaihdella suuresti.

Omaishoitajaliitto pitää esityksessä hyvänä sitä, että poikkeusperusteina pykälän 3. momentissa huomioidaan erilaiset omaishoitoperheiden tarpeet ja tilanteet kuten:

- 1) lapsen etu,
- 2) hakijan tai hänen perheenjäsenensä erityisestä hoidosta tai vammaisuudesta aiheutuva lisätilan tarve, taikka vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) mukaan tehdyt muutokset nykyisessä asunnossa; (..)
- 4) hakijan tai hänen perheenjäsenensä heikko terveydentila, muutoin alentunut toimintakyky tai yli 80 vuoden ikä;

Omaishoitajaliitto pitää myös tervetulleena sitä, että lausuntokierroksen jälkeen listausta on muokattu siten, että se ei ole enää täysin tyhjentävä, vaan 6)-kohdan mukaan on myös mahdollista huomioida ”muu 1- 5 kohtaan verrattava perusteltu syy”. **Omaishoitajaliitto toivoo tässä valiokunnalta kirjausta mietintöönsä siitä, että kokonaistaloudellinen arvio voi olla muu perusteltu syy.** Tämä olisi tärkeää, koska voi olla tilanteita, joissa yhteiskunnan ja perheen näkökulmasta harkintaa voisi käyttää myös muunlaisiin ratkaisuihin tilanteissa, joissa se esimerkiksi vähentää muita yhteiskunnallisia kuluja.

Perheisiin kohdistuvat kokonaisvaikutukset huomioitava myös tässä lainsäädännössä, välillisesti syrjivää?

Vaikka tämä lakimuutos kohtelee omaishoitoperheitä asiallisesti, uhkaavat lukuisat muut sosiaaliturvan leikkaukset perheitä ja saattavat johtaa turvautumaan toimeentulotuen piiriin. Tämä voi tarkoittaa omaishoidon tuen ja/tai lapsilisien poisleikkaantumista, koska nämä katsotaan toimeentulotuessa tuloksi, joka vähentää suoraan myönnettävää tukea.

Omaishoitoperheillä tämä uhka on erityisen varteenotettava, sillä heillä on hoidon sitovuuden takia muuta väestöä huonommat edellytykset hankkia lisäansioita. Tältä osin sosiaaliturvan heikennykset on nähtävä toimina, jotka välillisesti asettavat omaishoitoperheet muuta väestöä huonompaan asemaan, sillä heillä ei ole tosiasiallisia mahdollisuuksia parantaa tulotasoaan. Tämän voidaan tulkita olevan ristiriidassa perustuslain 6 §: syrjintäkiellon kanssa, kuten myös mm. Euroopan ihmisoikeussopimuksen syrjintäkiellon kanssa (artikla 14 sekä artikla 1, 12. lisäpöytäkirja). Tulee myös huomioida, että yleisen asumistuen leikkaukset kohdistuvat myös eläkeläisiin, jos he asuvat samassa taloudessa ei-eläkeläisten kanssa, jolloin koko kotitalouteen sovelletaan yleistä asumistukea.

Korjaavia tai lieventäviä toimenpiteitä

Näitä säästötoimia ja siten toimeentulotuen varaan joutumista voisi lieventää seuraavin keinoin:

- Omaishoidon tuen säätäminen etuoikeutetuksi tuloksi toimeentulotuessa, eli että se tulona jätetään huomiotta. Johdonmukaista olisi jättää myös sijaishoitajien palkkiot huomiotta. Tämä voisi välillisesti vähentää sote-sektorin henkilöstöpainetta sekä yksinkertaistaa toimeentulotuen myöntämistä omaishoidon tilanteissa. Sijaishoitajilla tarkoitetaan yhtä omaishoitajien vapaiden järjestämistapaa, jossa toinen henkilö sijaistaa omaishoitajaa lyhytaikaisesti.

- Olisi johdonmukaista säätää lapsilisät etuoikeutetuksi tuloksi, sillä tällä hetkellä lapsilisät parantavat kaikkien lasten keskinäistä yhdenvertaisuutta, paitsi kaikkein köyhimpien, toimeentulotuen varassa elävien lasten, joilta lapsilisät leikataan pois tuloina.
- Eläkkeensaajan asumistuen ja yleisen asumistuen heikennysten vaikutuksia eläkeläisiin voisi lieventää soveltamissäännöksellä, jonka mukaan asiakkaalle edullisempaa tukea tulee soveltaa. Tämä olisi toimenä väliaikainen, sillä hallitusohjelman mukaan asumistuen kokonaisuudistus on joka tapauksessa suunnitteilla.

Mikäli ehdotetut leikkaukset toteutetaan täysimääräisinä, eikä tämänkaltaisia lievennyksiä tehdä, voivat seuraukset olla seuraavanlaisia:

- Omaishoitajana toimiminen rahoitettaisiin yhä useammin byrokraattisesti raskaalla toimeentulotuella. Tämä voisi merkittävästi heikentää edellytyksiä toimia omaishoitajana ja siten lisätä sote-sektorille kohdistuvaa henkilöstö- ja resurssipainetta. Tämä voisi myös loukata omaishoitajien omaisuudensuojaa, sillä heidän tulisi toimeentulotuen säännösten mukaisesti ensin realisoida muu omaisuutensa, vaikka heikentynyt taloudellinen tilanne ainakin osittain johtuu omaishoidon tilanteesta.
- Yhä useampaa perhettä kohtaa lapsiperheköyhyys. Vähävaraisten perheiden lapsilisät leikkaantuvat jatkossa pois perheen joutuessa toimeentuloturvan varaan. Tämä tekisi myös mahdottomaksi tai vaikeaksi esimerkiksi hallituksen visioiman osake- tai rahastosäästämisen lapsille. Tältä osin muutokset loukkaisivat myös lasten omaisuudensuojaa välillisesti, sillä heiltä viettäisiin mahdollisuus säästää.
- Eläkeläisten köyhyys kasvaa tilanteissa, joissa kotitalouksissa asutaan monisukupolvisesti esimerkiksi omaishoidon tilanteiden vuoksi.

Omaishoitajaliitto ymmärtää tarpeen sopeuttaa valtiontaloutta. Olemme kuitenkin hyvin huolissamme siitä, että säästötoimet kasautuvat pitkälti samalle väestöryhmälle, eikä vaikutusarvioita ole toteutettu jo hallitusten esitysten valmisteluvaiheessa.

Toteutettavissa toimissa on myös vähintään lyhyellä aikavälillä ristiriita hallituksen linjauksen kanssa, jonka mukaan lapsivaikutusarviointit tehdään kaikilla päätöksentekotasolla ja toimeentulotuen saajien määrä puolitetaan. Nyt toimeentulotuen saajien määrä lisääntyy, vaikutusarviointit on lainsäädäntöprosessissa toteutettu puutteellisesti ja tämä tulee myös lisäämään omais- ja läheishoivaperheiden epävarmuutta ja ahdinkoa yhä vaikeammassa taloudellisessa tilanteessa.

Lupaus palvelujen parantamisesta on toiveita herättävä ja oikeansuuntainen, mutta tähän on myös varattava resursseja. Mikäli Suomi haluaa toteuttaa sosiaalisesti kestävästä rakennemuutoksesta, tulisi tämä näkyä myös mm. palveluihin satsaamisena ja kohtuullisempina lääkekustannuksina muiden Pohjoismaiden tavoin.

Helsingissä 14.11.2023

Elias Vartio
Oikeudellinen asiantuntija
Omaishoitajaliitto

Lisätietoja: Elias.Vartio@omaishoitajaliitto.fi Puh. 020 7806 511.